

Lidový kroj na Strážnicku jako specifický výraz místní kultury

Bakalářská práce

Studijní program: B7507 – Specializace v pedagogice
Studijní obory: 6107R023 – Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání
7105R056 – Historie se zaměřením na vzdělávání

Autor práce: **Magdaléna Brožová**
Vedoucí práce: PhDr. Lud'ka Hrabáková, Ph.D.

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Magdaléna Brožová**
Osobní číslo: **P13000899**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obory: **Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání
Historie se zaměřením na vzdělávání**
Název tématu: **Lidový kroj na Strážnicku jako specifický výraz místní kultury.**
Zadávající katedra: **Katedra filosofie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Předmětem práce bude lidový kroj jako symbolický odkaz národní minulosti a kultury. Důraz bude kladen na význam kroje, osobitého projevu regionu a jeho odlišnosti v jednotlivých folklórních detailech. K tomu cíli vede i praktická část bakalářské práce - pracovní listy pro žáky základní školy.

Studentka se bude v průběhu vypracovávání řídit metodologickými pokyny vedoucí a pravidelně konzultovat další části práce. Metodou práce bude analýza a komparace textových a hmotných materiálů.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

- FROLEC, Václav. **Město: Prostor - lidé - slavnosti: Sborník příspěvků 10. strážnického symposia (18.-19.10.1988).** Slováké muzeum,1990.
- HUBÁČEK, Ondřej. **Sociokulturní adaptace malých měst.** Filozofická fakulta UK v Praze, 2009. ISBN 978-80-7308-281-9.
- SKÁCEL, Jan. **Čtení o Strážnici.** 1999. ISBN 80-238-6698-2.
- VÁLKA, Miroslav. **Sociokulturní proměny vesnice.** Ústav evropské etnologie, 2011. ISBN 978-80-210-3908-7.
- ŽIDLICKÝ, Vladimír a Jaroslav OREL. **Lidové kroje na Hodonínsku.** 1979. ISBN 70-072-79.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Ludka Hrabáková, Ph.D.

Katedra filosofie

Datum zadání bakalářské práce: **15. dubna 2015**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2016**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Ondřej Lánský, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2015

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat za významnou pomoc při sestavování mé práce paní PhDr. Luděce Hrabákové, Ph.D. za cenné rady a připomínky i odbornou a metodickou pomoc, kterou mi poskytla.

Anotace

Tématem práce je folklórní oděv.

Teoretická část se stručně zabývá historií Strážnicka, lidových krojů a popisem lidové architektury. Jsou zmíněny některé významnější osobnosti, které s tímto tématem souvisí. Dále se práce soustřeďuje na ženský kroj, jeho základní materiály i krojové součásti a zdobení. Uvádím, jak je to s kroji dnes a vliv současné módy na kroj dnes. Jsou stručně charakterizovány jednotlivé části strážnického kroje.

Praktická část je zaměřená na návrh vyučovací hodiny věnované tomuto tématu.

Klíčová slova: lidový kroj, lidová kultura, lidová architektura, region Strážnicko, didaktická transformace.

Annotation

The topic for my bachelor thesis is folklore clothing.

In the theoretical part of my thesis I write shortly about the history of the region Strážnicko, its folklore costumes and architecture. I also mention few illustrious people that have something to do with this topic. Then I concentrate on the folklore women clothing, its basic fabrics, costume parts and special adornments. In the next step I go on describing the current outlook on the folklore costume and to what extent it is influenced by fashion. To make a detailed picture I characterize in short each part of the folklore costume from the Strážnice region.

The practical part of my thesis is devoted to drafting a lesson plan relevant to this topic.

Keywords: folklore costume, folklore culture, folklore architecture, Strážnicko region, didactic transformation.

Obsah

Obsah	8
Úvod.....	10
1 Kroj jako národní lidový oděv, symbolika lidového kroje a jeho kulturní odkaz... 12	
1.1 Obecné rozdělení kroje.....	12
1.2 Z historie kroje	13
1.3 Kroj slovácký	13
1.4 Proměny kroje	15
1.5 Údržba kroje	15
2 Historie Strážnicka, vymezení regionu Strážnicko	18
2.1 Lidová kultura ve Strážnici	19
2.1.1 Verbuňk	20
2.1.2 Rozhovor – otázky.....	21
2.1.3 Rozhovor – Josef Šťastný.....	22
2.1.4 Rozhovor – Michal Adamec.....	23
2.1.5 Rozhovor – Jan Gajda	24
2.2 Příbytek a jeho uspořádání	25
2.3 Lidový ornament v architektuře	26
3 Strážnický kraj.....	29
3.1 Obuv	29
3.2 Černé punčocháče	30
3.3 Rubáč.....	30
3.4 Spodnice	30
3.5 Vrchní sukně	31
3.6 Brokátový fěrtoch.....	32
3.7 Rukávce	34
3.8 Kordula.....	35
3.9 Turáň	35
3.10 Pantle.....	37
4 Didaktická transformace.....	38

4.1	Mezipředmětové vazby a výuka.....	38
4.1.1	Cíle	38
4.1.2	Motivační část	39
4.1.3	Výklad	39
4.1.4	Shrnutí	40
4.1.5	Další náměty na prohloubení učiva	40
4.2	Návrh pracovních listů	40
5	Závěr.....	42
6	Citovaná literatura	44
	Seznam obrázků.....	45
	Seznam příloh	46

Úvod

Bakalářská práce je zaměřena na lidové kroje ve strážnickém regionu. Dané téma jsem si zvolila zejména proto, že jsem se o kroj, tradice a vše, co s nimi souvisí, vždy zajímala a chtěla bych svoje poznatky promítnout do své další pedagogické činnosti. Téma je dle mého názoru aktuální zejména z důvodu, že kroj, lidová píseň, hudba a tanec i další projevy tradiční lidové kultury jsou odkazem našich předků, který v nás přežívá a který by v sobě měly nést i další generace. Zpracování problematiky kroje jsem si vybrala i proto, že se domnívám, že lidové odívání obecně patří do souboru národního kulturního dědictví a je pro nás trvalou hodnotou. Lidové kroje společně s lidovou písní a tancem, tvoří jeden ze základních stavebních kamenů našeho národního bohatství. V současnosti, která je charakteristická především snahou o multikulturní prostředí, je povědomí o národních tradicích a odkazu předků velmi důležité a pomáhá nám uchovat si národní hrdost a soudržnost. Při tvorbě bakalářské práce byly využity poznatky z mnoha zdrojů, a to jak v podobě tištěné odborné literatury, kulturních časopisů, tematicky vhodně zaměřených webových stránek, tak v podobě informací získaných osobními rozhovory s lidmi žijícími v cílové oblasti a žijícími život naplněný tradicemi i v podobě vlastních zkušeností.

Celá práce je rozdělena do tří hlavních kapitol, ve kterých jsou řešeny jednotlivé problematiky. První část se zabývá vymezením kroje jako národního lidového oděvu, jeho symbolikou a kulturním odkazem. Jedná se zde zejména o historii kroje, obecné rozdělení krojů i jeho proměny v průběhu času. Další část čerpající z folklorních materiálů je věnována historii Strážnice, lidové kultuře a rozhovorům se strážnickými rodáky. Rozhovory považuji za jednu z nejzajímavějších částí své práce, především pro jejich neopakovatelnost a autenticitu. Vyjadřují přesvědčení a názory pamětníků, jakož i kontrast i soulad lidové a současné kultury. Třetí a stěžejní částí je kapitola o strážnickém kroji, kde je tento oděv do detailů popsán a znázorněn. Jedná se o současnost a novodobé využití kroje, osobní účast a možnosti využití námětu ve školní praxi (např. v hodinách výtvarné výchovy, hudební výchovy, prvouky a přírodovědy).

Cílem mé práce je rozšíření poznatků o regionálních tradicích a jejich uplatnění ve školní výuce tak, aby se podpořilo udržet či dokonce rozvíjet staré tradice a seznámit novou generaci se starými zvyky. Dalším cílem je rozbor kulturního odkazu kroje, jakož i jeho novodobé využití. Kroj, lidová píseň, hudba a tanec i další projevy tradiční lidové

kultury zůstávají fenoménem, který máme pod kůží, vědomě si jej pěstujeme a který dnes můžeme uchopit po svém k radosti vlastní i těch kolem nás. Popisovaná lokalita Strážnicka (Moravského Slovácka) byla zvolena proto, že v této oblasti střídavě pobývám již deset let a měla jsem možnost se osobně seznámit s původními nositeli kroje, což bylo pro můj další osobní rozvoj i mou práci velmi přínosné. Jak vyplývá z rozhovorů s původními nositeli krojů, prostřednictvím lidové kultury se z generace na generaci přenášejí hodnoty, které se vytvářely po celá staletí a jsou základem kulturní identity a zdrojem kulturní rozmanitosti. Domnívám se, že v současné době cítí lidé potřebu vracet se ke svým kořenům a nacházet opět identitu s prostředím, v němž žijí. Díky vedení dětí ke kulturnímu odkazu snad nebudou muset budoucí generace hledat kroje jen v muzeích. Doba se však mění a dnes je stále méně času na pracné šití, vyšívání a údržbu krojů, navíc scházejí původní materiály a postupně mizí i jejich výrobci. Pořídit si nový kroj není jednoduché ani levné, a proto je vítána každá příležitost, jak toto nádherné krojové bohatství zachovat. Z tohoto důvodu ve své práci upozorňuji i na folklorní vystřihovánky, které jsou nejen překrásnou učební pomůckou, ale také zábavou pro děti, případně i jejich rodiče a prarodiče, kteří se s nimi znovu vrátí ke hře, kterou měli rádi jako děti. Po vzoru tradiční hračky, vystřihovaných panenek, kterým se měnily šatičky, byl připraven tento mezinárodní projekt, který vzniká ve spolupráci s rakouskou ilustrátorkou a švédskou grafičkou. Umožňuje kombinovat z jednotlivých krojových částí nejen slavnostní hodový oděv, ale i například všední variantu nebo méně známý obřadní kroj.

1 Kroj jako národní lidový oděv, symbolika lidového kroje a jeho kulturní odkaz

Lidové kroje patří k projevům lidové kultury a svou rozmanitostí jsou těsně spjaty nejen s konkrétní národopisnou oblastí, ale často přímo s určitou obcí, přičemž znalci na první pohled poznají, ze které jeho nositel pochází. Jde o jedinečné a významné dědictví, které nám generace našich předků zanechaly, neboť lidové kroje zůstávají trvalou hodnotou – jsou součástí kulturního dědictví národa. Kroj je souborem oděvních součástí lidové kultury, především venkovského obyvatelstva, vyznačující se několika charakteristickými rysy, zvláště tendencí k zachování lokální a regionální specifičnosti. Je součástí hmotné kultury a významným znakem při určování rajonizace. Kromě pojmu lidový oděv je velmi rozšířen termín kroj nebo lidový kroj, který se vztahuje především ke sváteční a obřadní podobě oděvu. U kroje rozlišujeme oděvní typy a regionální typy, které zahrnují často množství variant a odlišnosti ve výzdobě, v ornamentu a barevnosti výšivky apod.¹

1.1 Obecné rozdělení kroje

Kroj se dělí také na různé druhy, a to podle pohlaví a věku na mužský, ženský a dětský, podle ročních období na letní a zimní, podle funkce na obřadní, sváteční, polosváteční, všední a pracovní. Národní kroj měl funkci praktickou, estetickou, funkci určovat stáří nositele kroje, funkci sexuálně sociální (odlišovat vdané a ženaté od svobodných) a těsně s ní spojenou funkci ukazovat sociální postavení nositele kroje (zvláštní kroj pro svobodnou matku), funkci svátečnosti, funkci profesionální, stavovskou, třídní, krajovou, národnostní apod. V současné době se u nás kroje sice již běžně nenosí, ale stále se oblékají ke slavnostním a významným příležitostem, jakými jsou hody, fašank, “šlaháčka” o Velikonocích, stavění máje, “zarážání hory” a oslava vinobraní, košty vín, jízdy králů a mnohé další. Svátečními příležitostmi jsou i rodinné události jako křtina, svatba a rovněž církevní slavnosti – Boží Tělo, slavnost prvního svatého přijímání, biřmování, primicie a poutě.

V některých obcích se sváteční kroj ještě nosí v neděli do kostela. V malebných krojích můžeme vidět nejen chasu, ale i děti, které tak přirozeně poznávají, jaký kroj je

¹ TARCALOVÁ, Ludmila. *Bibliografie lidových obyčejů I.*

pro obec typický, a vytvářejí si k němu dobrý vztah. Obřadní a sváteční kroj je nejparádnější, jeho nositelé ukazují své bohatství. Je vyhotoven z těch nejhezčích a nejdražších materiálů. Zdobený je výšivkami a pentlemi.

Mladší generace však oblékají sváteční kroj jen při výjimečných příležitostech, jako jsou folklórní akce. Starší ženy, je jich ale čím dál méně, kroj oblékají do kostela, ale jako pracovní oděv jej většinou nepoužívají. Donedávna ještě běžný pohled na tetičky v kroji na poli se pomalu vytrácí.

1.2 Z historie kroje

Každá oblast měla v minulosti své typické tradiční oděvy. Na jejich rozmanitost měly největší vliv faktory sociální, geografické, symbolické a obřadní, které se vyskytovaly v dané oblasti; určující byl rovněž účel a příležitost, k nimž byl oděv oblékán.

V současné době se už v naší republice neseťkáváme s nošením lidového oděvu, s výjimkou některých oblastí (např. jihovýchodní Morava). Dochází však k obnově lidového oděvu pro obřadní příležitosti (hody, dožínky, svatby) a pro účely souborových aktivit. V některých regionech, a to zvláště tam, kde nebyla zachována kontinuita v nošení tradičního oděvu, se projevují snahy o rekonstrukci lidového oděvu, z nichž některé jsou podloženy hmotnými, písemnými nebo ikonografickými prameny. Protože jsou dnešní lidé vyšší a silnější než předkové a kroj zděděný po babičce či dědečkovi jim bývá malý, šijí se i dnes přesné repliky ve větší velikosti. To, co odlišuje jednotlivé kroje, je především výšivka, která zdobí prakticky všechny jeho části. Přestože je to velmi náročné řemeslo, toto umění se do dnes v rodinách předává z generace na generaci.

1.3 Kroj slovácký

K nejvíce zachovaným krojům patří kroje slovácké. Oblast Slovácka se rozkládá na jihovýchodní Moravě a svou rozlohou patří k nejrozsáhlejším moravským národopisným oblastem. Táhne se od Napajedel až k soutoku Moravy s Dyjí. Na jihu hraničí s Rakouskem, na východě se Slovenskem, na severu a severozápadě s Hanou a s Brněnskem. Směrem na západ od Moravskokrumlovska až k Pálavě sahá nově osídlené území.

Z národopisného hlediska se Slovácko, dříve zvané Moravské Slovensko a často nesprávně Moravské Slovácko, rozděluje na řadu oblastí. K horským oblastem patří moravské Kopanice v okolí Starého Hrozenkova. Pod Javořinou se nachází Horňácko, které si díky své poloze dodnes uchovává svůj starobylý archaický ráz v projevech lidové kultury – v kroji, nářečí a lidové hudbě.

Přechodné území mezi Valašskem a Slováckem tvoří kopcovité luhačovické Zálesí, které sousedí s Uherskobrodskem v povodí řeky Olšavy a které tvoří přechodnou oblast mezi pomoravskou nížinou (Uherskohradišťskem, Uherskoostrožskem) a mezi horskou oblastí – Bílými Karpatami. Nížinná oblast Dolňácka leží v Pomoraví a táhne se od Napajedel až k Hodonínu – tvoří jej Napajedelsko, Uherskohradišťsko s Uherskoostrožskem, Veselsko, Strážnicko a Kyjovsko (strážnické a kyjovské Dolňácko). Směrem od Hodonína k soutoku řeky Moravy s Dyjí se nachází Podluží, jehož část na pravém břehu řeky Moravy zasahovala až do rakouského území do Moravského Pole a ještě v první třetině 19. století se nelišila krojem, tancem, zpěvem ani hudbou od Podluží. Přechodnou oblast hanácko-slováckou tvoří obce Čejkovice, Ždánice, Klobouky u Brna, Velké Bílovice až k Podivínu.²

Všechny uvedené oblasti a podoblasti se od sebe liší nejen krojem a lidovou architekturou, ale i dalšími projevy lidové kultury. V rovinných oblastech je zřetelná souvislost se starou rolnickou kulturou, horské oblasti Kopanic a Horňácka mají příbuznost ke kultuře karpatské.

V první polovině 20. století kroj nosily ženy, jež pracovaly na venkově v zemědělství. Mladší dívky, které dojížděly za prací do města, se musely přizpůsobit a začaly se oblékat městsky. Toto oblečení bylo pohodlnější a ke kroji se tudíž vracely jen o nedělích a slavnostech. Své potomky matky už také oblékaly do městských šatů. Pamětnice, které dnes v kroji pořád chodí, vzpomínají, že když začaly chodit do obecné školy, tak v kroji nechodily, ale odpoledne po návratu ze školy, šaty pečlivě uložily a oblékly se do všedního kroje. Ten nosily i po ukončení školní docházky.

Všechny uvedené oblasti a podoblasti se od sebe liší nejen krojem a lidovou architekturou, ale i dalšími projevy lidové kultury. V rovinných oblastech je zřetelná

² TARCALOVÁ, Ludmila. *Mapa krojů na Slovácku*.

souvislost se starou rolnickou kulturou, horské oblasti Kopanic a Horňácka mají příbuznost ke kultuře karpatské.

1.4 Proměny kroje

Všechny věci, jež má člověk v běžném užívání, mění podle svých potřeb a představ. Stejně tak se vyvíjel i kroj. Ten se vždy přizpůsoboval potřebám při práci. Později jeho proměny ovlivnila příznivější finanční situace, větší pracovní vytíženost, rozmach obchodu. Na tradiční zdlouhavé vyšívání nebylo tolik času a navíc se začaly objevovat nové materiály. Byly běžně dostupné látky, které dřív byly určeny pro městskou klientelu, a různé doposud nepoužívané materiály, větší barevná škála vyšívacích a šicích nití. Ve 20. století se na kroje většinou používá bavlněná tkanina tam, kde dřív byl len. Lidé začali upouštět od tradiční barevnosti a stylové jednoduchosti. Pentle pracně vyšíváné se vyměnily za kupované strojově vyšité.

Proměňovala se i silueta ženského kroje. Největší změny kroj prodělal přibližně po 2. světové válce. Například rukávce nebyly ničím vycpávané, byly jen škrobené. Postupně se zkracovaly sukně a nohy se zdály delší. Používalo se i víc spodnic, díky kterým vypadala postava v pase štíhleji. Největší vliv na tyto změny měla mladá děvčata. Mužský oděv se kromě škrobení košile nezměnil.³

1.5 Údržba kroje

Oděv, který byl denně oblékán, se do nábytku neukládal. Po vyslečení se odkládal na bidla, která visela nad pecí nebo postelí. Odložení bylo praktičtější, než každý den skládat oblečení. Oblečení se navíc ukládalo až po vyprání. Například šátky, které se často nosily, ženy nerozsvazovaly ani neskládaly, nýbrž je uvázané sundaly z hlavy a zavěsily do skříně.

Lidový kroj, zejména ten sváteční, znamenal pro naše předky vždy veliké bohatství. Protože se nejcennější části kroje předávaly z generace na generaci, na vesnicích se udržování a ukládání krojů věnovala a do dnešních dnů se věnuje veliká péče a pozornost. Hospodyně v průběhu desetiletí vypozorovaly, co textiliím škodí, co naopak prospívá a jak bez dnešní moderní techniky a chemických postupů správně oděv ošetřit a udržovat.

³ *Malovaný kraj.*

Po každém použití se krojové součásti pořádně vyvětraly a následně ukládaly do šuplíkových truhlí či později skříní. Vyšívané krojové součásti – fěrtochy, šňůrky, obojky, parádní košile se prokládaly modrým hedvábným papírem, aby výšivky nezažloutly.⁴

Do truhel se také ukládali vlnáky složené do čtverce a šátky, ty se zase skládali do obdélníků a podobně jakou zástěry se před použitím přežehlovaly. Ještě před tímto jemnějším materiálem se na dno ukládaly nohavice, které se před uložením pořádně vykartáčovaly, převrátily na ruby a složily na půl. Později se do nohavic začal vkládat novinový papír, jednak jako odpuzovač molů, jednak kvůli udržení tvaru. Úplně nahoru prádelníků se pokládali sváteční chlapecké a dívčí lajbly.

Udržení tvaru naškrobených spodních sukni je velmi pracné. Původně se ukládaly svázané bílou tkaničkou, aby se nerozběhly varhánky, do prázdných postelí na prkna, jedna vedle druhé a dokonce i na sebe. Na čela postelí se položily dlouhé desky, vše se přikrylo velkou vyšívanou plachtou a nahoru na desky se naskládaly peřiny, takže ustlaná postel se jevila jako hodně vysoká. Velmi důležitý byl neustálý boj proti molům. Jako osvědčené recepty starých hospodyň se dodnes zachovaly rady o vkládání fajfkového tabáku do kapes kožichů či vkládání novinového papíru, svazečků levandule, rozkvetlé saturejky či řebříčku do prádelníku a skříní. Z dnešního pohledu velmi namáhavou a pracnou kapitolou ženských domácích prací bylo samotné praní oděvu. Vlastní plátěné textilie byly velmi opatrně několikrát předpírány ručně v dešťové vodě, přičemž do poslední lázně byl přidáván bramborový škrob. Konopné a ostatní obyčejné plátno se složitě pralo v systému skládání několika škopků vedle sebe a nalévání horké vody na plátno posypané vrstvou popele z jasanového dřeva. Konečné praní potom probíhalo u tekoucí čisté vody a po usušení na louce se plátěné kousky namotávaly na dřevěný válec se dřevěnou deskou s rukojetí „valacínou“, asi jeden metr dlouhou a širokou pětadvacet centimetrů. Válení bylo později nahrazeno žehlením.

Na území České republiky prošel lidový kroj poměrně složitou cestou vývoje. O českých krojích toho bylo napsáno mnoho a řada umělců je zachytila ve svých dílech. Při Národním obrození to byl především Josef Mánes, který vyjadřoval identitu národa.

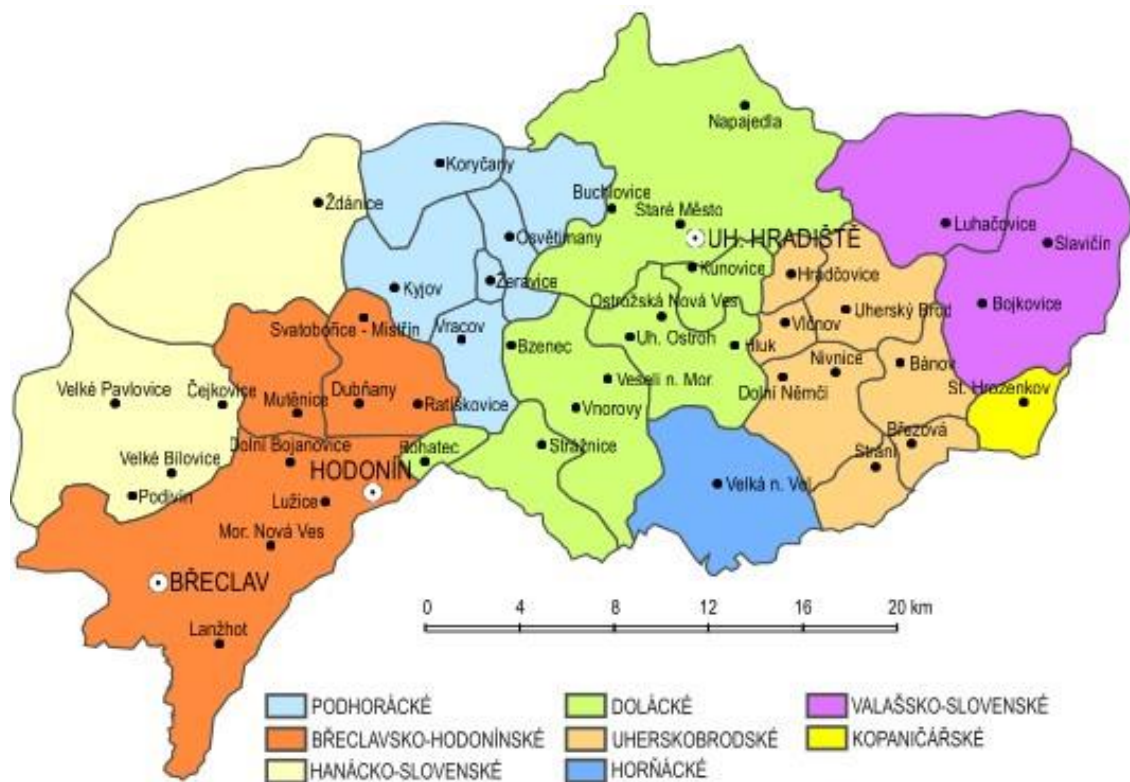
⁴ *Malovaný kraj.*

Jeho prostřednictvím se dozvíme mnoho o životě, názorech i umění lidského společenství.

Budu se nadále zabývat především folklorem na Strážnicku (slovesný, taneční, hudební), strážnickým krojem, jeho původem a změnami v různých souvislostech a vývojových stupních.

2 Historie Strážnicka, vymezení regionu Strážnicko

Strážnice byla v minulosti velmi významným městem nejen na Slovácku, ale i na celé Moravě a vynikala hned po několika stránkách. Předně plnila strategické poslání jako hraniční pevnost, která zachycovala první vlnu nepřátelských vpádů z Uher a dále měla neobyčejně kvalitní řemeslnou výrobu, zejména soukenictví a kožešnictví, stejně jako vinařství a zemědělskou výrobu. Důležitá byla také školská a kulturní tradice města, která byla na svoji dobu neobyčejně vyspělá. Za zmínku stojí, že v roce 1959 byl založen Soubor lidových písní a tanců Danaj, který funguje dodnes. V taneční složce souboru je nyní asi 40 mladých lidí ve věku od 16 do 35 let, většinou studentů středních a vysokých škol. Soubor je doplňován tanečnicí a tanečnicemi, kteří navštěvovali několik let dětský soubor Danájek ve Strážnici.

Obr. 1: Mapa Moravského Slovácka s vyznačením oblastí s podobnými kroji⁵

⁵ BAŘINA, Karel. *Návrh koncepce a legendy mapy folklorních prvků na příkladu jihomoravské etnografické oblasti.*

Obr. 2: Detail Mikroregionu Strážnicko⁶

2.1 Lidová kultura ve Strážnici

Ve Strážnici se v průběhu dějin velmi znatelně odlišovalo obyvatelstvo, a to městské a selské. Rolníci žili většinou odděleně od měšťanů, do měšťanských podniků neměli přístup, a proto si selský lid pořádal vlastní zábavy, shromáždění a výroční zvyky. Toto rozlišení bylo zřetelné až do období první republiky, kdy začínaly pozvolna mizet sociální nerovnosti mezi obyvateli. Za současný folklórní ráz města však vděčíme především zemědělcům, kteří v průběhu dějin udržovali lidovou kulturu ve všech jejích podobách. Aby sedláci lépe přežívali často nepříznivé poměry, snažili se nad ně povznést – hudbou, tancem i zpěvem. Také se pokoušeli zvelebovat své příbytky, zahrady i oděvy, to aby doplnili těžkou všední práci krásou a zábavou. Strážničané byli a jsou hudebně a zpěvně založení a zpívali při každé příležitosti. Zemědělci si zpívali při práci na polích, na vinohradech i lukách, po příchodu zimy pak u draní peří,

⁶ Obec Radějov [online]. Dostupné z: <http://www.radejov.cz>.

u kolovrátků, nebo jen tak s chasou na ulici. Zvláště oblíbené pak byly zábavy všeho druhu při muzice, v hospodě, či na svatbě.⁷

Při zábavách se zpívalo za doprovodu hudebních nástrojů a dle dostupných dobových materiálů byly původními nástroji gajdy (malé dudy) a housle. Ve strážnickém městském archivu se nachází nejstarší zpráva o hudebních nástrojích pocházející z roku 1833: „U šenkýře Hrachovského v Žabí ulici hrávali dva, jeden z nich byl gajdoš, druhý houslista Tománek.“⁸

Protože hrát na gajdy bylo velice namáhavé, nakonec je postupem času nahradila basa a klarinet. Z tanců byl při zábavách nejoblíbenější danaj. Muž, který si jej zaplatí, zpívá cifru a ostatní muzikanti, včetně primáše, podchytí jeho melodii a on cifruje. Následně potleskem přivolá svoje děvče, které za ním přiběhne a při melodii se spolu točí. Dříve zpíval zpěvák sám, postupem času se však chlapci drží za ramena v půlkruhu a zpívají společně. Po sloce vždy zatleskají, přiběhnou děvčata a společně se točí. Toto cifrování neboli verbuňk je tancem velmi starým a první zmínka o něm pochází již z roku 1846.

2.1.1 Verbuňk

Verbuňk tedy původně vznikl jako cifrování tanečníků u muziky, a jeho provedení záviselo zejména na improvizčních schopnostech tanečníka – tento tanec tak nikdy neměl jednotnou formu. V posledních letech panuje trend rozřazování různých provedení dle etnografických subregionů. V minulosti se však verbuňky oblastně nelišily – k tomuto členění dochází až v posledních desetiletích v souvislosti s vytvářením kvalitativních kritérií, podle kterých se posuzují výkony tanečníků ve verbířských soutěžích. 25. listopadu 2005 prohlásil generální ředitel UNESCO slovácký verbuňk za Mistrovské dílo ústního a nemateriálního dědictví lidstva. Po přijetí Úmluvy o zachování nemateriálního kulturního dědictví⁹ a následném přistoupení prvních 30 států k ní bylo prohlašování Mistrovských děl zastaveno a projekt transformován. Uvedená Úmluva totiž založila dva nové seznamy statků nehmotné

⁷ SKÁCEL, Jan. *Čtení o Strážnici*.

⁸ SKÁCEL, Jan. *Čtení o Strážnici*.

⁹ *Úmluva o zachování nemateriálního kulturního dědictví*.

kultury – konkrétně Reprezentativní seznam nemateriálního kulturního dědictví lidstva a Seznam nemateriálního kulturního dědictví vyžadujícího naléhavě zachování.

Podle Úmluvy byl také ustaven Mezivládní výbor pro zachování nemateriálního kulturního dědictví, který připravil nová kritéria pro zpracování nominací k zápisu do obou Seznamů. Podle nich se ovšem řídí nové návrhy. Všechna prohlášená Mistrovská díla byla 4. listopadu 2008 začleněna do Reprezentativního seznamu nemateriálního kulturního dědictví lidstva. Týkalo se to také slováckého verbuňku a to i přesto, že Česká republika uložila přístupovou dohodu k Úmluvě v sídle UNESCO až v únoru roku 2009. Podrobnější informace o realizaci Úmluvy o zachování nemateriálního kulturního dědictví můžete nalézt také v sekci nehmotného kulturního dědictví na internetových stránkách UNESCO.¹⁰

Zápis slováckého verbuňku na seznam Mistrovských děl ústního a nemateriálního dědictví lidstva je pro Českou republiku mimořádnou událostí. Přináší s sebou ovšem i řadu opatření a povinností, ke kterým se náš stát zavázal v akčním plánu, jehož sestavení bylo nedílnou součástí nominace. Přesvědčit se o tom můžeme v archivu Národního ústavu lidové kultury, kde jsou dvě sady kopií dokumentů předložených v Paříži (jedna v anglickém jazyce a druhá v jazyce českém) uloženy. Zmíněný akční plán by měl zabezpečit uchování slováckého verbuňku dalším generacím. Pokud se to podaří, budou snahy UNESCO, Ministerstva kultury, Národního ústavu lidové kultury i všech, kteří se na přípravě nominace jakýmkoliv způsobem podíleli, naplněny.¹¹

Verbuňk je stále provozovaným tancem a i proto jsem se pokusila realizovat krátké rozhovory s několika lidmi, kteří jistě mají k verbuňku co říci. Oslovila jsem medailistu soutěže, který se umístil na 3. místě v roce 2010, pana Michala Adamce, dále pana Jana Gajdu ze Strážnice, který je nositelem ocenění za celoživotní osobní přínos k rozvoji strážnického verbuňku a nakonec člena Sboru lektorů a znalců verbuňku pana Josefa Šťastného. Rozhovor má ucelenou strukturu v podobě anketních otázek.

2.1.2 Rozhovor – otázky

- 1) Kdo vás přivedl k tanci slováckého verbuňku?

¹⁰ UNESCO [online]. Dostupné z: <http://www.unesco.org/culture/ich>.

¹¹ Národní ústav lidové kultury [online]. Dostupné z: <http://www.nulk.cz/>.

- 2) Z jakého důvodu jste setrval v tančení a zdokonalování slováckého verbuňku?
- 3) Jaké jsou vaše pocity, když vyměníte civilní oděv za kroj?
- 4) Proč si myslíte, že se slovácký verbuňk stal kulturním dědictvím UNESCO?
- 5) Předáváte vaše taneční zkušenosti dále, (např. vašim dětem), a jaký si myslíte, že to má význam pro budoucí generace?

2.1.3 Rozhovor – Josef Šťastný

Josef Šťastný, narozen 1971, Petrov.

- 1) K tanci slováckého verbuňku mě vlastně shodou náhod přivedly spolužačky ve třetím ročníku průmyslovky (v mých 16 letech). Přemluvily mě, abych začal chodit do folklórního Souboru lidových písní a tanců DANAJ. Tam se nacvičovaly párové tance, zpěvy, ale taktéž mužské taneční projevy, které patří k strážnickému párovému tanci Danaj – tzv. cifry. Od starších a zkušenějších tanečníků, kteří mi byli a stále jsou vzorem, jsem se snažil co nejlépe napodobovat jejich pohyby, kroky, taneční prvky, figury, držení a práci těla i rukou a samozřejmě zpěv, který je nedílnou součástí verbuňku.
- 2) Slovácký verbuňk jako takový mně učaroval natolik, že se stal pro mě srdcovou záležitostí. Je pěveckým a tanečním projevem každého tanečníka patričného regionu, ukázkou umu, citu, fyziky i mužnosti svého „já“. Myslím si, že je dobré navštěvovat okolní města a vesnice při hodových občůzkách, zábavách, nebo besedách u cimbalu, sledovat projevy jiných tanečníků při verbuňku a hledat nové, nebo zapomenuté cifry, které bych jindy mohl použít já sám, nebo moji kolegové verbíři. Tančení verbuňku mě baví a je stále co ukazovat i zdokonalovat. Musím se přiznat, že už nedokážu naplno všechny figury tak jako před 25 lety, ale vyhledávám a předvádím takové, aby byl verbuňk zatančen vždy s elegancí a pestrostí cifer patričích našemu regionu.
- 3) Nošení kroje je pro mne vždy slavnostní událostí. Nosím jej rád, i když vím, že třeba v létě je v „nohavicích“ horko a naškrobená „košela“ u krku škrábe. Je to ale pocit hrdosti i vznešenosti a je to o to intenzivnější když vím, že některé z krojových součástí jako řemen, Kordula, vyšívaná zástěra, nebo „šlingrovaný“ kapesník mohou nosit po svých předcích, dědech i pradědech.

- 4) Slovácký verbuňk byl zapsán jako kulturní dědictví UNESCO pro svoji jedinečnost. Jeho tančení je stále žijící kulturní tradice, která se nevyskytuje nikde jinde na světě, ale jen u nás na Slovácku. Má hluboké historické kořeny a pro evidentní zájem mladších tanečníků věřím, že ještě mnoho generací verbuňk žít bude.
- 5) Jelikož jsem se stal lektorem slováckého verbuňku, tak své taneční zkušenosti předávám dál. Se svými zkušenostmi se dělím nejen s tanečnicí z folklórních souborů ve Strážnici, ale i jednotlivci a folklórními kroužky okolních obcí, jako Radějov, Petrov a Sudoměřice. Spolu s dalšími zkušenějšími tanečnicí jsme uspořádali taneční semináře, kde se mohli začátečníci, ale i zkušenější tanečníci dozvědět a vyzkoušet jiné, nové, nebo zapomenuté cifry. V tomto chci a budeme spolu s kolegy pokračovat, aby příštím generacím zůstalo co nejvíce z regionálně čistého verbuňku. Doufám také, že se brzo dočkám, že i moji synové projeví zájem se verbuňk naučit, rozšíří si své taneční dovednosti a nezůstanou jen při hře na housle a cimbál. Aby také oni i další tanečníci verbuňku si mohli jednou s hrdostí říct: „Teď se na mne všichni podívejte, zazpívám a zatančím vám takový verbuňk, ze kterého by v údivu žasli i moji pradědové!“

2.1.4 Rozhovor – Michal Adamec

Michal Adamec, narozen 1984, Strážnice.

- 1) Ke slováckému verbuňku, nebo jak se u nás raději říká – cifrování, mě přivedl vedoucí našeho folklórního souboru (FS Demižón) Jirka Rybecký. Tento člověk mě a mé přátele oslovil, zhruba když nám bylo 15 let. Do té doby jsme jen věděli, že nějaký folklór ve Strážnici existuje, ale aktivně jsme nebyli zapojeni. Spolu jsme potom založili soubor, kde se všichni kluci mimo jiné učí cifrovat.
- 2) Každoročně, jak jen to šlo, jsem navštěvoval strážnické slavnosti a byl jsem unesený z těch chlapů, co se nebáli vyjít sami na podium, zazpívat a parádně zacifrovat, až jim létaly všechny pentle. Takže ve skrytu duše jsem se to vždycky toužil naučit. Když přišla příležitost v souboru, tak jsem se jí chytil, a protože mám od přírody velmi soutěživého ducha, tak jsem nejprve soutěžil s klukama v souboru a potom i se všemi ostatními.

- 3) Kroj beru v první řadě jako odkaz našich předků. Když jej ale obleču, najednou cítím, jak se mé tělo vzpřímí a už nejsem člověk, který celé dny tráví ve své práci za počítačem, ale jsem „šohaj“! Když slyším cimbálku, mé nohy jsou neklidné. V kroji můžu zpívat na ulici, už když v něm vykračuju, tak se snažím, aby to nebyla chůze, ale spíš tanec. Kroj ale vnímám také jako pokoru, protože jej nenosím jenom na vystoupení, nebo folklórní akce, ale také do kostela.
- 4) Jak jsem psal výše, je to odkaz našich předků, stejně jako jiné tance. Všechny jsou naším kulturním dědictvím, verbuňk měl to štěstí, že jej navíc zaštitilo UNESCO. Oproti ostatním tancům verbuňk taky není záležitostí jednoho regionu, ale zabírá podstatné území naší země. Lidé jej mají rádi, mají k němu úctu a obdiv, tak se jej snaží zachovat i pro naše děti.
- 5) Děti zatím nemám. Tak se snažím zkušenosti předávat mladším klukům v souboru. Druhým rokem s nimi aktivně trénuji a loni jsem jich asi 6 přivedl na regionální kolo „O nejlepšího tanečníka slováckého verbuňku Strážnicka“. Kluky to zatím baví, je pěkné vidět, že na sobě chtějí makat. Pro budoucí generace to má stejný význam jako pro nás. Uvědomovat si, odkud jsme přišli, kdo byli naši předci, jak se bavili..... Vyměnit naše všední uhané životy za kroj a chvíle v něm a dokázat se bavit jako oni.

2.1.5 Rozhovor – Jan Gajda

Jan Gajda, narozen 1940, Strážnice

- 1) Verbovat (cifrovat) mě naučil Franta Vajčner zvaný Plaček.
- 2) Pokračoval jsem přirozeně v tančení dál. Konkrétně v souboru Danaj, kde se verbuňk objevoval, tancoval a zdokonaloval. Potřeba pokračovat v činnosti našich starších kamarádů při udržování zvyků v průběhu roku. Například fašaňky, dožínky, vinobraní a hody.
- 3) Když si obleču kroj, cítím se slavnostně a svátečně. Dříve jsme kroje oblékali nejenom na festivalech a vystoupeních, ale také při církevních obřadech, poutích, svatbách a pohřbech.
- 4) Verbuňk je ojedinělým tancem. Vznikal při zavedení povinné vojenské služby, která trvala šest až osm let. Byl to tanec poslední, před odchodem na vojnu. Po návratu už nebylo možné předstoupit před muziku a tancovat verbuňk. V šesti

regionech se na Slovácku verbuňk tancuje s malými rozdíly v cifrách, aby byla zachována čistota regionálních cifer. Na to dohlíží odborná porota ze zástupců příslušných regionů s přísným pohledem na jednotlivé cifry.

- 5) Pořádáme kurzy verbuňku. Důležitý je projev, kterým je vyjádřeno napětí, které provází celý tanec. Ten je složený z pomalého (válaného) Es-ta středního a rychlého rytmu. Udržování zvyků, které nám zanechaly minulé generace je naše svatá povinnost!

2.2 Příbytek a jeho uspořádání

Pokud lidé žili v neutěšených a strastiplných poměrech, stavěli až do 2. poloviny 19. století domy z hlíny, která byla promíchávána s plevami (plevy tvoří nežádoucí příměs při výrobě potravin z obilí, proto se po žních musí obilky plev vždy zbavit. Odtud pak také pochází známý český frazém: "oddělit zrna od plev" zde většinou vždy v přeneseném smyslu (oddělit dobrou část od části špatné, nepotřebné, zbytečné, nanicovaté).

Zdi stavení byly nízké a široké, a aby nespadly, byla podlaha vyhloubena pod zem a do hlavní místnosti (síně) se tedy vstupovalo po schůdku. Po schůdku se vcházelo do síně, kde bylo otevřené, po stranách zděné ohniště, z něhož stoupal dým přímo do širokého komína, ve kterém hospodyně udila maso. Za tímto ohništěm se nacházela pec. V létě se vařilo na ohništi, v zimě na peci. Podlaha byla udusaná z hlíny, na ní stál stůl, almárka, police a lávka. Holou zem ženy líčily hlinkou a za ještě mokra posypávaly pískem, aby barva dlouho vydržela. Ze síně se šlo na dvůr, do komory a do jizby. V jizbě se nacházela kamna s pecí, která byla poskládána z velkých zelených kachlů, zbytek byl bílý. Na peci spaly děti a na hambálku (nad pecí) se sušilo oblečení (sukně, kalhoty, kožichy). Uprostřed jizby se nacházel silný sloup, někdy překrásně vyřezávaný a tento sloup nesl rošt, na němž byly položeny desky tvořící strop.

V této místnosti se nacházel stůl s trnoží, lavice kolem zdi a truhla na oblečení. Za pecí byly postele nastlané peřinami. Hospodyně si své příbytky zkrášlovaly záclonkami, květináči a obrázky svatých bez ohledu na společenské postavení rodiny. Svítilo se loučemi či knotem ponořeném v tuku (mastném).

Střechu dělali doškáři z rezné slámy, vrata a štíty domů bývaly z proutí nebo latí. Vzhledem k tomu, že sklo bylo velmi drahé, okna bývala velmi malá, skla dělená a většina stavení měla jenom jedno.

Obr. 3: Obydlí mlynáře ze Strážnicka, typický dům s doškovou střechou¹²

2.3 Lidový ornament v architektuře

Přestože stavení nebývala pravidelná a rovná, lidé (hlavně ženy a dívky) si je zkrášlovali. Selské ženy pravidelně „líčily“ stavení vápnem a úzkou modrou obrovnávkou, vždy před velkými svátky. Před Božím Tělem, Velikonocemi, martinskými hody a strážnickou poutí. Svě příbytky se snažily zdobit ženy bohaté i chudé. Ty nejšikovnější „maléřečky“, které začaly používat ornamenty, zprvu tvořily díla jednoduchá (barevné květy a ptáky), později pak zdokonalený ornament – srdíčka, jablíčka, tulipány, kohoutky. Těmito ornamenty se dodnes zdobí domy ve Strážnici (obr. 4). Ornamentem malované kapličky, vinařské sklepy a žudra jsou typickým žánrovým obrázkem Slovácka do dnešních dní.

Ornamenty však neměly pouze význam zdobný, ale souvisely i s magickou a obřadní symbolikou. Málokdo ví, že vznik malovaných ornamentů souvisel nejen s touhou po kráse, ale i s vírou v nadpřirozenou moc některých motivů. Znaky na kraslicích měly pravděpodobně zdůraznit a podpořit jejich obřadní význam, motivy kreslené v černých kuchyních pomáhaly chránit domácí krb před vyhasnutím či naopak požárem a ornament malovaný na průčelí domů býval mnohdy umístěován ke vstupním otvorům – oknům a dveřím, kde pravděpodobně bránil vstupu nečistých sil do stavení.

¹² *Technické stavby ve Strážnici* [online]. Dostupné z: <http://www.lidova-architektura.cz>.

Magická a obřadní symbolika motivů byla během času nahrazena jejich využitím k okrasným a reprezentativním účelům.

Obr. 4: Lidový ornament nad oknem domu

Malovaný ornament se v jednotlivých částech Slovácka liší. Ve Strážnici se maluje na bílý podklad. Základním motivem kompozice bývá srdce nebo váza. Z ní se ornament souměrně do stran větví. Na první pohled to vypadá, že motivy napravo od středu jsou stejné jako motivy levé. Při podrobnějším pohledu však odhalíme množství drobných odlišností. Oblíbenými motivy jsou růže, tulipány, pupence, trojlístky, karafiáty, jablůčka a vinné hrozny. Nejtypičtějším motivem zdejšího ornamentu je však kohout (obr. 5). V barevné škále rozeznáme vyvážený poměr červené a modré barvy a velký podíl žluté.

Nejstarší dochovaná fotografie zachycující ukázkou strážnického ornamentu datujeme ke konci 19. Století. Na fotografii je zachycen malovaný pás ornamentu pod stropem zámecké kaple. Na malbě ornamentu se podílely malárečky ze Strážnice a z okolních vesnic.

Obr. 5: Detail ornamentu - kohout

Jak se podmínky chudých rolníků zlepšovaly, zlepšovalo se i bydlení. Slaměné střechy nahradila pálená taška (skřidlice) a stavělo se z pálených nebo nepálených cihel. Místo hlíny se začaly na podlaze objevovat dřevěné dlaždice a postupem času bylo zavedeno i elektrické osvětlení. Cit pro krásu se ve Strážnici projevoval však v nejvyšší míře u lidového kroje, ale o tom až v další kapitole.

3 Strážnický kroj

Dolní Slovácko se rozkládá v jižní části Zlínského kraje s mírně zvlněnou krajinou a velmi úrodnou půdou. Jelikož se vždy jednalo o kraj bohatý a mimořádně plodný, nazývá se v této oblasti lidový oděv také krojem selským. Podstatnou roli zde hraje výšivka, která hojně využívá ornamentů s rostlinnými a přírodními motivy.

Strážnice je město se silnou zemědělskou tradicí a v průběhu dějin bylo vždy kulturním i mocenským centrem oblasti. Z tohoto důvodu vesnice, které spadaly pod strážnické panství, byly ovlivněny jejím módním vlivem. Proto lidové oděvy v těchto oblastech (Petrov, Radějov, Sudoměřice) nesou znaky kroje strážnického. Každá z těchto osad však zároveň odlišuje svůj oděv v detailech, dle kterých lze bezpečně rozpoznat místní příslušnost nositele.

Přesto je strážnický kroj na poměry moravského Slovácka poměrně umírněný a barevností a výzdobou jednoduchý. Ozdobných prvků přibývá až s potřebou svátečnosti oděvu. Svátečnost kroje je rozeznávána dle konkrétní příležitosti, například ročního období či události, pro kterou je oděv použit. Přestože mají jednotlivé součásti kroje možnost několika vrstev a obměn, nemohou se libovolně kombinovat, nosí se obvykle v ustálených sestavách.

V minulosti se šíře materiálu a spotřeba krajek odvíjela od finanční situace dané rodiny. Chudé ženy (dívky chudobné) měly úzké vrchní sukně a krajkové špice nebyly tak bohaté. Na jejich kroje byly používány pouze materiály, ke kterým měly přístup. (Ne)sladěnost kroje byla tedy ovlivněna chudobou a nedostupností materiálů.

Následující text se věnuje popisu základní varianty strážnického ženského kroje.¹³ Popis kroje se týká velikosti 38–42, výška postavy 165–168 cm. Strážnický kroj má jako základní variantu svojí sváteční verzi. Sváteční varianta byla nošena na slavnostní příležitosti, neděle, svátky, od jara do podzimu a měla následující krojové součásti.

3.1 Obuv

Ve všední dny ženy chodily bosy nebo nosily jednoduché pantofle. Ke svátečnímu kroji obouvaly černé šněrovací stěevíce, ručně šité, na nízkém cca 5 cm vysokém

¹³ HOŘÁKOVÁ, Božena. SLEZÁKOVÁ, Jana. Dámská krejčovná, zabývá se šitím krojů. Ústní infomace.

podpatku. Boty měly lakovanou patu a špici, ozdobné šití a perforaci, tedy malé dírky o průměru 2–3 mm. Dá se předpokládat, že tyto boty byly náhradou za předchozí čizmy, vysoké boty, rovné a vyztužené přes lýtko (dosud se obdobné nosí ke kroji v Petrově). Vzhledem k jemnému zpracování střevíců, docházelo k jejich rychlému opotřebení, a proto je dnes originál této obuvi vzácností. Současné nositelky krojů si proto nechávají střevíce většinou šít.

3.2 Černé punčocháče

V dřívějších dobách se používaly punčochy na podvazky, různě silné dle počasí. Ve Strážnici a v Radějově se nosí punčochy výhradně černé, v Petrově pak tělové.

3.3 Rubáč

Další typickou krojovou součástí byl rubáč, neboli úzká spodnička obepínající postavu, v pase do gumy, plátěná, ozdobená 2–5 cm širokou krajkou nebo šlingrovaným spodním krajem. Délka dle výšky postavy byla cca 50–55 cm. Rubáče se šily z jemného plátna a na Strážnicku nikdy nepřesahovaly délku sukní.

3.4 Spodnice

Hlavním účelem spodnic (obr. 6) bylo podpořit řasení sukně tak, aby více vyniklo. Ženy v regionu nosily několik vrstev spodnic tzv. škrobenic. Název vznikl z důvodu namáčení spodních sukní ve škrobové vodě a následného žehlení do správného tvaru.

- a) První spodnice řasená v pase do šňůrky – dříve se označovala slovem kasanica. V dnešní době se šije do 6–8 cm širokého pásku – lémca. Měla za úkol vytvořit takzvaný Hanzl – širší plošinku v zádové části, která měla co nejvíce zvednout sukni a leží na ní šošky od kordule (bude vysvětleno později). Délka spodnice 30–40 cm.
- b) Druhá spodnice byla širší i delší ozdobená kraječkou nebo šlingrovaním. Dosahovala délky 45–50 cm.
- c) Třetí spodnice byla opět širší a delší také ozdobená. Délka 50–55 cm.
- d) Čtvrtá spodnice byla nejširší a nejdelší ozdobená kraječkou nebo šlingrovaním, délka 55–60 cm, šířka ca 3,80 – 4,20 m. Čtvrtá spodnice byla vždy kratší 2–5 cm než vrchní sukni.

Spodnice byly šity z bílého plátna, škrobené a natvrzené. Nabrané byly do lémců – 6–8 cm širokých pásků, vepředu sešité, v pase se vázaly na šňůrky. Řasení v přední části nebylo, pouze od kyčelních kloubů a přes zadní díl (břicho hladké). Suknice byly délkově rozdílné a skládané vždy od nejkratší po nejdelší, aby co nejvíce odstávaly od těla a tvořily tak širokou siluetu.

Obr. 6: Spodnice

3.5 Vrchní sukně

Vrchní sukně je šitá stejným způsobem jako spodnice. Materiál býval různý, kdo co sehnal. Dražší látky byly využívány pro sváteční příležitosti, v létě ženy používaly spíše lehké plátno a na zimu silnější a teplejší materiál, především vlněný. Dalšími možnostmi byly pak pro Strážnici typické tiskové látky tzv. modrotisky. Nejčastěji se však užívalo jemné plátno s kytíčkami (materiál etamín, popelín), listr (obr. 7), tedy jednobarevný materiál světlých pastelových barev, které jsou vytkávané do drobného vzorku (kytičky, vlnky, lístky, kolečka, věnečky), sukně zvaná Tibetka, kde materiál obsahoval vlnu a byl lehký s jemným barevným vzorkem. Dále bylo možné použít jednobarevný etamín, převážně bílý až průsvitný, který bylo nutno vyšít do vzorku kytíček a věnečků po ploše.

Sukně byla vyskládaná do varhánků, tedy nesežhlených skladů, pouze v části předního dílu (břicha) byla hladká. Sukně se pojmenovávaly podle materiálu, ze kterého byly zhotoveny, např. sometka, tibetka nebo podle vzoru látky. Ženy dbaly na to, aby sukně i škrobenice byly vždy čisté, sváteční sukně byly proto ihned po příchodu domů odkládány a uloženy. Sváteční vrchní sukně pak ve většině případů ženy nepraly, aby je nepoškodily. Prestižní záležitostí bylo vlastnit sukni zděděnou po matkách, babičkách a prababičkách. V současné době se nosí délka sukni kolem kolen, některé generace však nosily sukně delší – až do poloviny lýtek a ve dvacátých letech minulého století skoro ke kotníkům.

Obr. 7: Vrchní sukně – listr

3.6 Brokátový fěrtoch

Jedná se o zástěru, která má sloužit k překrytí spodní části sukně, neboť má v přední části rozparek (obr. 8, obr. 9). Fěrtoch je zhotoven z dvou až tříbarevného brokátu, středem sešitý, délka je o 1–2 cm delší než vrchní sukně – tedy cca 65 cm. Ve spodní části se nacházela obruba cca 3–5 cm široká. Jednalo se o dvě šířky materiálu 2×80 cm (v dřívějších dobách) sešité k sobě tak, aby byl vzor z květů proti sobě zrcadlově. Šíře dnešních brokátů je větší, proto je nutno látku zúžit na cca 160–170 cm. Výška lémce je 6–8 cm, délka 35–40 cm podle štíhlosti postavy. Brokát je do lémce

buď našasen, nebo naskládán do malých záhybů, uprostřed není žádné řasení ani záhyby – od středového švu na každou stranu cca 10 cm.

Obr. 8: Brokátový fěrtoch (zelený)

Obr. 9: Brokátový fěrtoch (vínový)

Uváděné rozměry délek všech sukní a fěrtochu jsou pro postavu ca 165 – 168 cm vysokou. Tento styl délky je čerpán z období po 2. světové válce. V dřívějších dobách se кроj nosil dlouhý až do poloviny lýtek. Pro Strážnici jsou typické u mladých dívek

fěrtochy zelené, modré hnědé a bílé, předchozí generace nosily zástěry tibetové. Slavnostní zástěry mohou být doplněny stuhou, tzv. opasovačkou. Opasovačky se vázaly na dva suký (vzadu nebo vpředu), ale nikdy ne na mašli.

3.7 Rukávce

Rukávce (obr. 10) jsou bílá plátěná halena střižená ve tvaru obdélníků. Délka byla cca 60cm, aby se daly rukávce snadno uchytit v pase do vrchní sukně. Šířka byla podle štíhlosti ženy (cca 100 – 120 cm). Přední díl byl rozstřižen středem, na jedné straně byla našita ozdobná krajka v horní části od průkrčníku směrem dolů o velikosti šířka × délka 3–6 cm × 20–25 cm nebo zde bylo šlingrování. Této části se říká přednička. Látka u průkrčníku je nabraná (nařasená) do úzkého proužku látky o výšce cca 2–2,5 cm, kterému se říká obojek, šířka je dle obvodu krku. Na něm je našitá, hustě nařasená krajka, tzv. špice. Výška špicí je cca 12–13 cm, délka 2–2,2 m podle obvodu krku, obojek se zapíná na díрку a knoflík. Rukávy jsou také obdélníkového tvaru v délce do poloviny předloktí, široké jsou cca 2×40 cm. V dolní části je našita krajka nebo plátno. Plátno může být rovněž vyšlingrováno po celém obvodu ve výšce cca 10–13 cm. Nad krajkou je ušita malá dutinka pro navlečení šňůrky, kterou se dá rukáv stáhnout a uchytit v horní části paže. Tímto vznikne hezký balónovitý tvar rukávu. Rukávce musí být silně naškrobeny, aby špice u krku stály a rukávy zůstaly nadýchané.

Obr. 10: Rukávce

3.8 Kordula

Kordula (obr. 11) je vestička sahající do pasu. Ve Strážnici se užívá i v mužském provedení, sahá však pouze do poloviny zad. Kordula se nosí přes rukávce, má speciální střih vypasované vesty. V přední i zadní části je kulatý průkrčník, poměrně hluboký, vzadu jsou princesové švy. V přední části je kordula zapínána na malé knoflíčky o velikosti cca 1 cm, počet 8–9 ks. Dírky jsou od sebe vzdálené cca 3–3,5 cm, jsou obnitkovány ručně obnitkovacím stehem a většinou mají zelenou barvu. Materiál je také brokátový v různých barvách např. světle modrá, světle, středně i tmavě zelená, světle, středně i tmavě hnědá, vínová, hnědo-červená, černá a bordó. Vzadu na kordule ve spodní části jsou malé rozparky zvané šošky, které leží na vrchní sukni – na hanzlu. Kordula je ozdobně proštepovaná většinou zelenou nití po obvodu.

Obr. 11: Kordula

3.9 Turáň

Jedná se o červený turecký šátek s potiskem, který je speciálně vyvázaný (obr. 12, obr. 13). Jde o čtverec o velikosti cca 150×150 cm, složený do trojúhelníku, v přehybu je všitý tvrdý papír, který vyztužuje část nad čelem – délka cca 40–45 cm, od ucha po ucho, šířka 6–7 cm. Okraje mají borduru, ostatní plocha může být hladká nebo s drobnými kyticemi. Aby celý úvaz působil upraveně a hlava měla hezký tvar,

používaly ženy pro jeho uvázání tzv. lébku. Pod turánem musí být tedy bílá plátěná lébka – pokrývka zakrývající vlasy a stažená dlouhou úzkou šňůrkou. Šňůrka se omotá kolem hlavy a tím je lébka upevněna na hlavě. Aby se docílilo požadovaného tvaru turáně, je pod lébkou v místě temena hlavy vložena ještě kotůlka – kovové kolečko o průměru 13–15 cm, kolem kotůlky jsou šňůrky lébky také omotány. Vyvázání turáně je specifická záležitost a má svá pravidla. Vzhledem ke složitosti úvazu se turecké šátky neuvazují pro každou příležitost, ale jsou uloženy a používají se tak dlouho, dokud se neuvolní. Úprava hlavy dodávala celému kroji vrcholný ráz, a proto na ni byl kladen zvláštní důraz. Pokrývku hlavy nebylo možné nosit libovolně – k určitému oděvu vždy patřil příslušný šátek či jiná pokrývka vlasů. Záleželo také na příležitosti nebo na tom, zda šlo o svobodnou či vdanou dívku.

Za nejkrásnější a nejdražší pokrývku hlavy je na Strážnicku považován čepec pro nevěstu. Tento čepec byl tak drahý, že si ho nemohla dovolit každá nevěsta a dívky si ho často půjčovaly. Vysoká cena byla dána neobvykle jemnou ruční prací, kterou zhotovení čepce vyžadovalo. Ve Strážnici jsou barvy typické pro svatební čepec modrá a růžová a na čepci je patrná střídmost. Naopak v Petrově byly svatební čepce velmi zdobné a okázalé, vyšíváné korálky i perličkami a pro větší blyštivost zrcadélky (všité blyštivé flitry).

Obr. 12: Turán – pohled shora

Obr. 13: Turán – pohled z boku

3.10 Pantle

Jedná se o mašličky, které musí celkově ladit s fěrtochem a vrchní sukní, mají šířku cca 4–4,5 cm. Jsou omotány v pase na uvázaném fěrtochu, v zadní části sukně pak sahají až do poloviny její délky.

4 Didaktická transformace

Toto téma lze na základní škole zařadit do hodin dějepisu a občanské výchovy v rámci tématu Člověk a společnost. Vzhledem k tomu, že moje aprobace je občanská výchova a historie, zaměřím se podrobněji na zařazení hodin s krojovou kulturou do těchto předmětů.

Nejprve je třeba uvést, co se skrývá v Rámcovém vzdělávacím programu pod pojmy Člověk a společnost. Vzdělávací oblast Člověk a společnost v základním vzdělávání vybavuje žáka znalostmi a dovednostmi potřebnými pro jeho aktivní zapojení do života demokratické společnosti. Vzdělávání směřuje k tomu, aby žáci poznali dějinné, sociální a kulturně historické aspekty života lidí v jejich rozmanitosti, proměnlivosti a ve vzájemných souvislostech. Seznamuje žáky s vývojem společnosti a s důležitými společenskými jevy a procesy, které se promítají do každodenního života a mají vliv na utváření společenského klimatu. Zaměřuje se na utváření pozitivních občanských postojů, rozvíjí vědomí přináležitosti k evropskému civilizačnímu a kulturnímu okruhu a podporuje přijetí hodnot, na nichž je současná demokratická Evropa budována. Důležitou součástí vzdělávání v dané vzdělávací oblasti je prevence rasistických, xenofobních a extrémistických postojů, výchova k toleranci a respektování lidských práv, k rovnosti mužů a žen a výchova k úctě k přírodnímu a kulturnímu prostředí i k ochraně uměleckých a kulturních hodnot. Ve vzdělávací oblasti Člověk a společnost se u žáků formují dovednosti a postoje důležité pro aktivní využívání poznatků o společnosti a mezilidských vztazích v občanském životě. Žáci se učí rozpoznávat a formulovat společenské problémy v minulosti i současnosti, zjišťovat a zpracovávat informace nutné pro jejich řešení, nacházet řešení a vyvozovat závěry, reflektovat je a aplikovat v reálných životních situacích.

4.1 Mezipředmětové vazby a výuka

Mezipředmětové vazby zasahují do dějepisu, výtvarné výchovy a občanské výchovy.

4.1.1 Cíle

- Žáci pochopí a dokáží vysvětlit základní pojmy.
- Prohloubení kompetence v oblasti vztahu k lidové tradici, ke kulturnímu dědictví.

- Žáci si uvědomí kořeny kultury, ve které žijí.

4.1.2 Motivační část

Otázky:

- Ví někdo, jak vypadá kroj?
- Měl někdo z vás na sobě nějaký kroj?
- Jak jste se v něm cítili?
- K čemu kroj sloužil a slouží?

Promítnutí videa nebo ukázka fotografií z doby, kdy se kroj ještě běžně nosil a z doby dnešní, kdy se kroj nosí jen příležitostně.

4.1.3 Výklad

Začala bych tím, že bych stručně žákům naznačila život lidí v 19. století, jak žili, pracovali a bavili se. Potom bych jim nastínila, jak se podle oblečení rozlišovali lidé různých stavů, co a proč se na jakou příležitost nosilo, jaký mělo město vliv na krojovou výzdobu a proměnu, a také bych zdůraznila, jakou měl kroj pro lidi té doby materiální hodnotu.

Poté bych se zaměřila na popis práce, kterou nošení kroje obnášelo – ať už šlo o pořízení, údržbu či nošení. Lidé si dříve museli oblečení mnohem více vážít než jak je tomu dnes. Protože se některé krojové části pořizovaly jen jednou za život, měly pro lidi nejen hodnotu materiální, ale také emocionální.

A nakonec je třeba naučit žáky vážít si vlastní tradice, čehož lze dosáhnout také tím, že se s ní ztotožní. Vysvětlit jim, jak dlouho trvá např. škrobení spodniček, uvázání šátku nebo kompletní oblečení do kroje. Zdůraznila bych, že jejich předkové, pokud žili na tomto území, to vše absolvovali denně, patřilo to k jejich každodennímu životu a byli na to hrdí. Dbali o kroj, snažili se, aby byl čistý, i když to bylo náročné. Vysvětlit žákům, že když se oblékají, také přemýšlí o tom, co je čeká přes den a podle toho zvolí vhodný oděv. V kroji se to odráží – lidé chtěli vždy vypadat pěkně.

4.1.4 Shrnutí

Diskuse na téma globalizace, splývání kultur a udržování vlastních tradic, potřeba podpory místního folklóru, uznání jeho kulturní hodnoty nejen v regionálním hledisku a upevnování všeobecného zájmu o místní krajinu.

4.1.5 Další náměty na prohloubení učiva

Návštěva etnografického muzea, zhlédnutí vystoupení některého folklórního souboru, nebo v rámci projektu Organizování kulturní akce, kde by žáci měli za úkol zjistit, co vše je třeba zařídit a domluvit, aby se mohlo uskutečnit např. vystoupení krojovaných.

4.2 Návrh pracovních listů

Pracovní listy pro výtvarnou výchovu nebo pracovní činnost jsou v příloze. Při vytváření praktické části jsem provedla důkladný průzkum možností, které současný trh i internet nabízí a došla jsem k závěru, že bude velmi vhodné použít část již existujících a pro daný účel ideálních materiálů. Jedná se o vystřihovánku krojovaného děvčete. Tato vystřihovánka je „běžně“ dostupná a objednala jsem ji ze Slovákého krůžku v Poštorné.

U omalovánek jsem se nechala inspirovat existující publikací paní Benešové¹⁴. Z této publikace jsem použila jen několik základních vzorů. Dále jsem na základě zpracování vlastních fotografií ze Strážnice a okolí dotvořila obsáhlejší vzory. Připojeny jsou i některé příklady kompozic celých ornamentů, které ukazují nejen vzájemné uspořádání, ale i barevné schéma. Vzory, které jsou v příloze, byly a jsou standardně používány pro zdobení okolí oken, dveří a vrat (malovaná žudra), stejné motivy se však opakují i na porcelánu (talířích, ...), mašlích a dalších. Další inspirací může být internetová stránka autorky¹⁵, kde jsou volně dostupné i další vzory.

Motivací pro zařazení omalovánek byla následující představa. Žáci mohou přemýšlet o symbolice barev, kdy červená značí život, žlutá slunce, ..., což se přímočaře spojuje s naším běžným chápáním a poznáním přírody a života. Postup při aplikaci může být například od nevybarvených vzorů ke skládání rozsáhlejších

¹⁴ BENEŠOVÁ, Dagmar. *Omalovánky ornamentů z Podluží*.

¹⁵ *Ornament z Podluží* [online]. Dostupné z: <http://www.hermifoto.cz/cz/ornament/>.

ornamentů. Jistě by bylo zajímavé sledovat, jak žáci sami trefoří původní barevnou kompozici. Při skládání jednotlivých prvků do složitých ornamentů (např. formou koláže) se může rozvíjet osobní kreativita každého studenta. Omalovánky lze využít nejen při hodinách výtvarné výchovy či pracovních činností, ale stejně tak dobře v rámci oddechové části hodiny.

5 Závěr

V této bakalářské práci jsem se věnovala strážnickým lidovým krojům – tedy tématu, které by od liberecké rodačky její okolí asi příliš nečekalo. Moje fascinace tímto subjektem je ukázkou nezměrné kulturní síly národních tradic, mezi které se řadí i kroje. Možnost na vlastní kůži zažít všemožné slavnosti a ceremonie a zblízka pocítit nesmírnou důležitost, kterou mají pro místní obyvatelstvo, je jedním z nejcennějších poznatků, který jsem si ze svého života na Moravě odnesla. I díky nim jsem nesmírně vděčná za rozhodnutí adoptivně přijmout kulturní zázemí svého manžela a jeho rodiny i přátel.

Je samozřejmě pravda, že kroje se staly něčím připomínajícím relikvii z minulosti. Kromě tradičních slavností a dalších specifických akcí dnes již neplní roli běžného oblečení. Přesto však neztratily nic ze své estetické, kulturní a symbolické hodnoty.

Jak jsem již zmínila v úvodu, v globalizované společnosti je velmi snadné opomenout dbát na věci, které nás vážou k naší minulosti. Tato práce a všechny její části jsou vhodné právě jako základní krok, jako stavební kámen, pro další průzkum této problematiky. Pevně věřím, že jak deskriptivní pasáže, tak nové prameny získané k tomuto účelu pomocí rozhovorů v budoucích letech poslouží dalším studentům, učitelům a výzkumníkům.

Sama hodlám být jednou z těch, kdo tyto znalosti a informace využijí ve vzdělávání dalších generací. Přestože učením o krojích nejspíše nedojde u dětí k velkému přírůstku vědomostí, doufám, že bude mít vliv na proces osobnostně duševního utváření a zároveň přinese všeobecný rozhled a radost. Protože folklor je zábava, tak si hrajme!

Téma krojů a folklorních zvyklostí je samozřejmě samo o sobě fascinující. Nikdy by mě ale nenapadlo psát o tomto tématu akademickou práci, kdybych zároveň pevně nevěřila v přenositelnost a praktickou využitelnost těchto zjištění. Pokud se bavíme o vyučování dětí různým kulturním zvyklostem, ať už v rámci výtvarného umění, hudby nebo třeba základů architektonických znalostí, pak nutně musíme brát v potaz i ne vždy plně reprezentované subkulturní vlivy podobné právě těm, které jsem zkoumala ve své práci. A já zároveň věřím, že takovéto znalosti pomohou žákům k většímu kulturnímu i uměleckému porozumění světu, ve kterém žijí. Stejně tak

doufám, že se jim zároveň otevře cesta k lepší komunikaci s dětmi i dospělými pocházejícími z odlišné části České republiky.

Není bohužel možné, aby všechny variace, následky, spjitosti a nuance vystihla jediná bakalářská práce. Přesto doufám, že mé soustředění se na konkrétní region znamená, že jsem do problematiky vnesla alespoň nějaké nové světlo spolu s unikátní perspektivou ženy, která by se ze slováckého folklorního pohledu dala nazvat cizinkou.

Cílem mé bakalářské práce bylo představit lidový kroj, od jeho vzniku až do současnosti. Jelikož jsem sama jeho nositelkou, mohla jsem do detailů popsat jeho součásti, údržbu i důvody oblékání.

Snažila jsem se o ucelenou strukturu jednotlivých kapitol, aby z mé práce byla patrná historie i současný vývoj kroje. Snažila jsem se, aby jednotlivé kapitoly byly zajímavé a názorné. V kapitole dvě jsem se soustředila na čerpání z folklorních materiálů – historii Strážnicka, vymezení regionu Strážnicko, podoby folkloru na Strážnicku (slovesný, taneční, hudební), strážnický kroj, jeho původ a změny v různých souvislostech a vývojových stupních. Sama považuji za velmi zajímavé rozhovory se strážnickými pamětníky, z jejichž vyprávění si lze udělat krásný obrázek vývoje tanečního folkloru.

Kapitolu tři, současnost a novodobé využití kroje, osobní účast a možnosti využití námětu ve školní praxi (např. v hodinách výtvarné výchovy, hudební výchovy, prvouky a přírodovědy), jsem opatřila množstvím autentických fotografií, které mohou být při výuce značným přínosem. Zejména k této kapitole je vázána i praktická část práce – vystřihovánka, která je rozšířena o omalovánky ornamentů či kolážní vzory pro sestavení vlastních ornamentů.

Práce na tomto tématu mě velmi zaujala, bavila a byla pro mne velkým přínosem. Pronikla jsem hlouběji do tématu a shromáždila velké množství zajímavých příkladů, rozhovorů a fotografií, které jistě využiji při výuce.

6 Citovaná literatura

BAŘINA, Karel. *Návrh koncepce a legendy mapy folklorních prvků na příkladu jihomoravské etnografické oblasti*. Brno, 2006. Diplomová práce. MU.

BENEŠOVÁ, Dagmar. *Omalovánky ornamentů z Podluží*. 1. Břeclav: Cursor, 2013.

ČESKÁ REPUBLIKA. Úmluva o zachování nemateriálního kulturního dědictví. In: *Sbírka mezinárodních smluv*. Praha: Tiskárna Ministerstva vnitra, 2009, ročník 2009, částka 14, číslo 39.

Malovaný kraj: Národopisný a vlastivědný časopis Slovácka. 2015, **51**(1).

Národní ústav lidové kultury [online]. Strážnice, 2016 [cit. 2016-03-05]. Dostupné z: <http://www.nulk.cz/>

Obec Radějov [online]. Radějov: ANTEE s.r.o., 2016 [cit. 2016-03-29]. Dostupné z: <http://www.radejov.cz>

Ornament z Podluží. *Hermifoto* [online]. Břeclav: Cursor, 2013 [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: <http://www.hermifoto.cz/cz/ornament/>

SKÁCEL, Jan. *Čtení o Strážnici*. Strážnice: Město Strážnice, 1999. ISBN 8023866982.

TARCALOVÁ, Ludmila. *Bibliografie lidových obyčejů I*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 1989.

TARCALOVÁ, Ludmila. *Mapa krojů na Slovácku*. Ilustrace Petra Hrbáčová. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 2006. ISBN 80-861-8553-2.

Technické stavby ve Strážnici. *Lidová-architektura* [online]. 2013 [cit. 2016-03-29]. Dostupné z: <http://www.lidova-architektura.cz>

UNESCO: Intangible Heritage Home, Culture Sector [online]. Francie: UNESCO - Section of Intangible Cultural Heritage (CLT/CEH/ITH), 2016 [cit. 2016-03-05]. Dostupné z: <http://www.unesco.org/culture/ich>

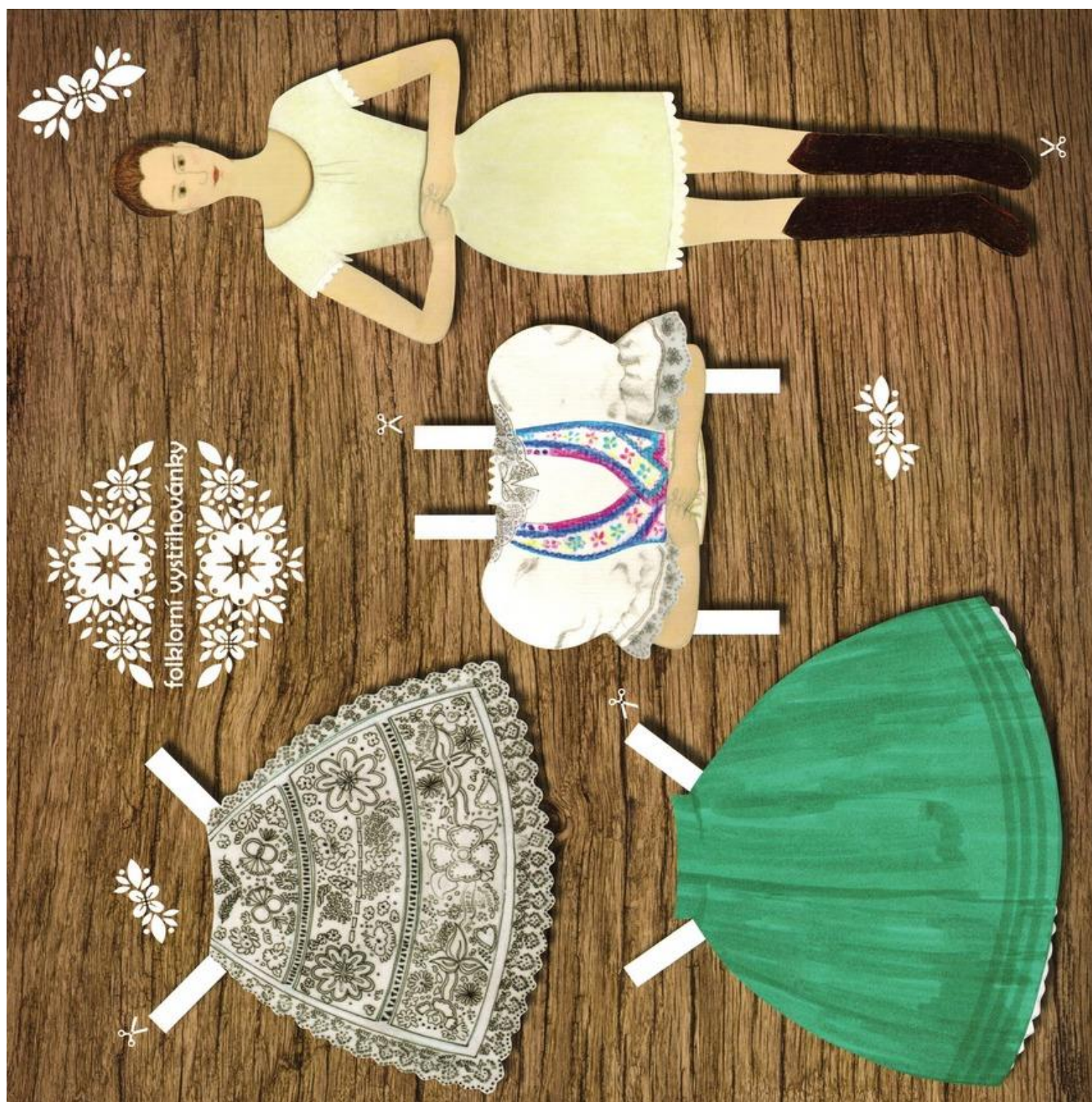
Seznam obrázků

Obr. 1: Mapa Moravského Slovácka s vyznačením oblastí s podobnými kroji	18
Obr. 2: Detail Mikroregionu Strážnicko	19
Obr. 3: Obydlí mlynáře ze Strážnicka, typický dům s doškovou střechou	26
Obr. 4: Lidový ornament nad oknem domu	27
Obr. 5: Detail ornamentu - kohout	28
Obr. 6: Spodnice	31
Obr. 7: Vrchní sukně – listr	32
Obr. 8: Brokátový fěrtoch (zelený)	33
Obr. 9: Brokátový fěrtoch (vínový)	33
Obr. 10: Rukávce	34
Obr. 11: Kordula	35
Obr. 12: Turáň – pohled shora	36
Obr. 13: Turáň – pohled z boku	37

Seznam příloh

A	Příloha – vystřihovánka	A-1
B	Příloha – omalovánky, ornament.....	B-1
	Vzory ornamentů	B-1
	Vzory kompozic.....	B-2
	Motiv jabůčka	B-5
	Motiv růže.....	B-6
	Ostatní květinové motivy.....	B-8
	Motiv ptáčka, kohouta	B-10
	Ostatní motivy	B-12

A Příloha – vystřihovánka

B Příloha – omalovánky, ornament

Vzory ornamentů

Ilustrace 1: Jabůčko

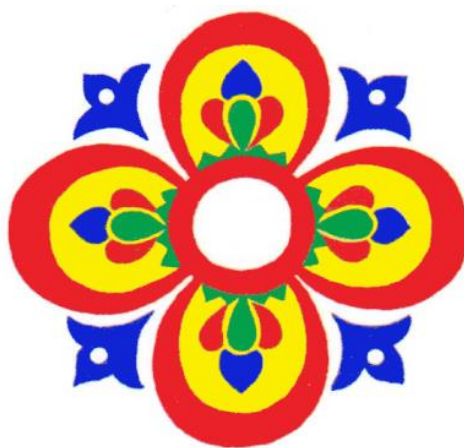
Ilustrace 2: Tulipán

Ilustrace 3: Karafiát

Ilustrace 4: Srdéčko

Ilustrace 5: Slováccká růže

Ilustrace 6: Ptáček

Ilustrace 7: Slimáček

Ilustrace 8: Hrášek

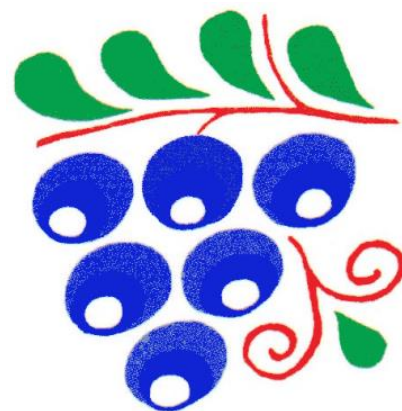
Ilustrace 9: Jatelinka

Ilustrace 10: Růže

Ilustrace 11: Lístky

Ilustrace 12: Hrozen

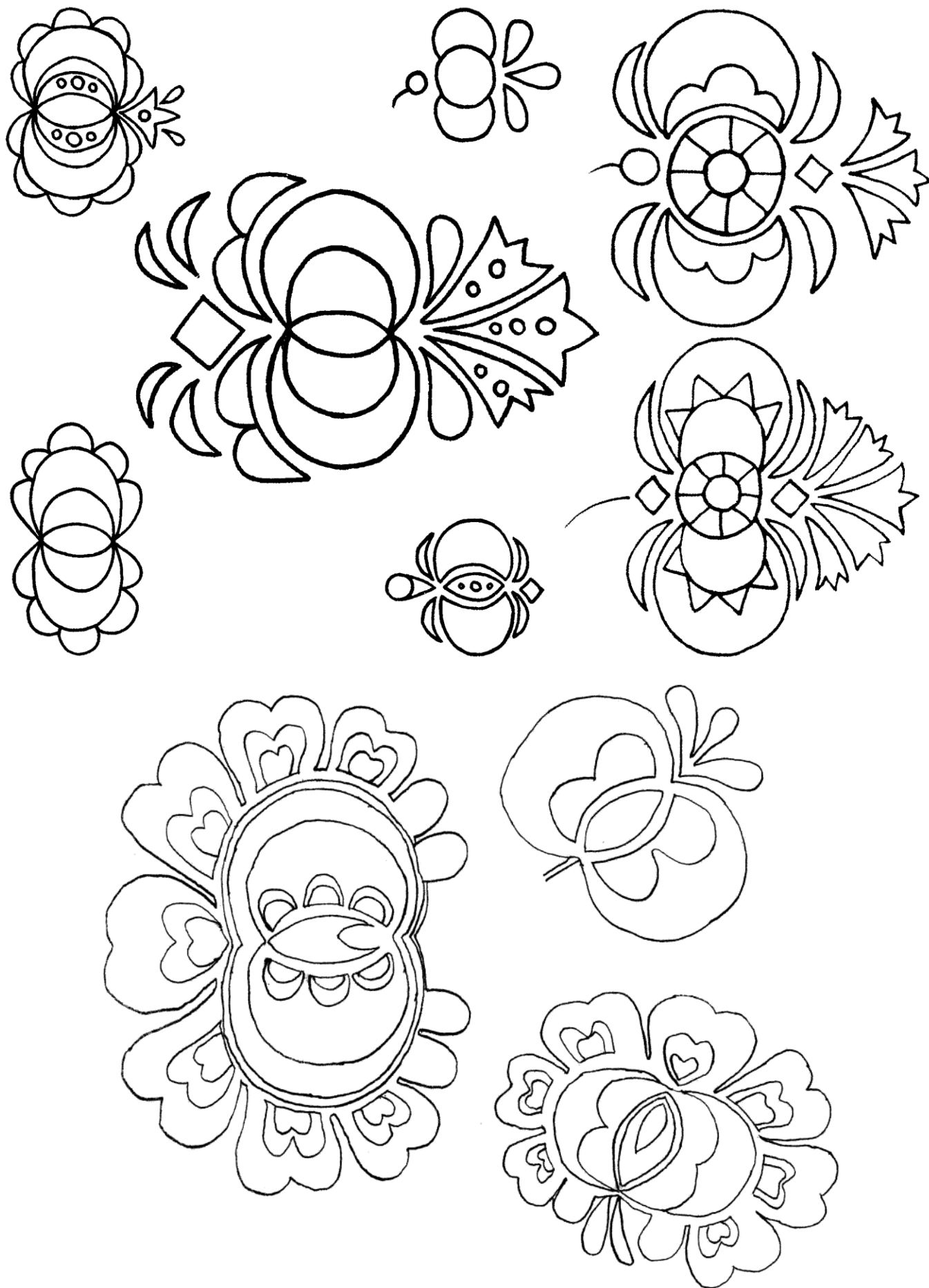
Vzory kompozic

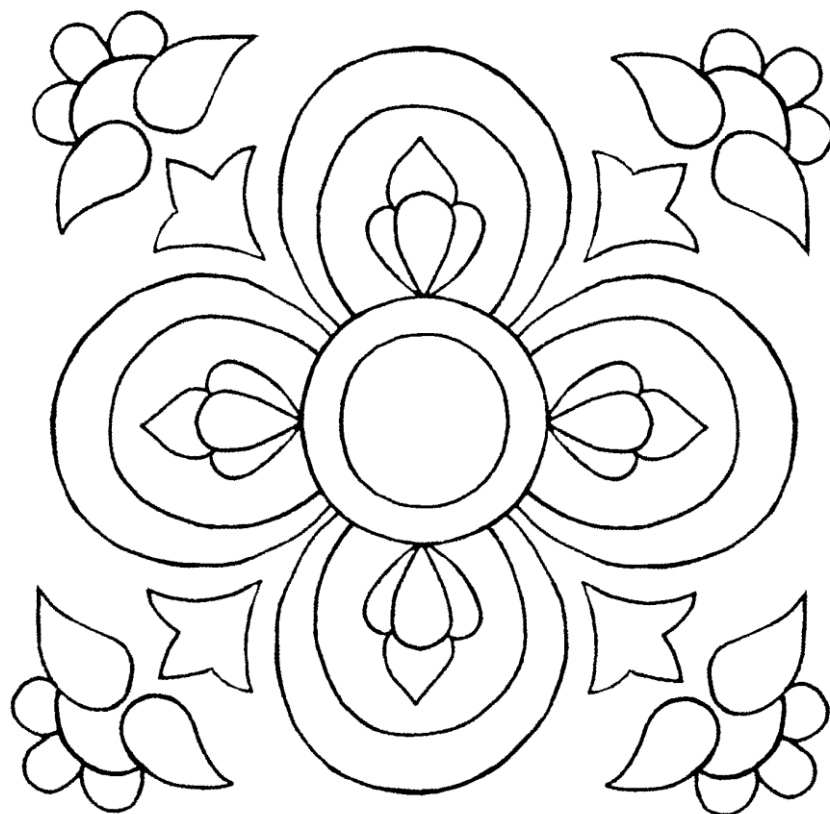
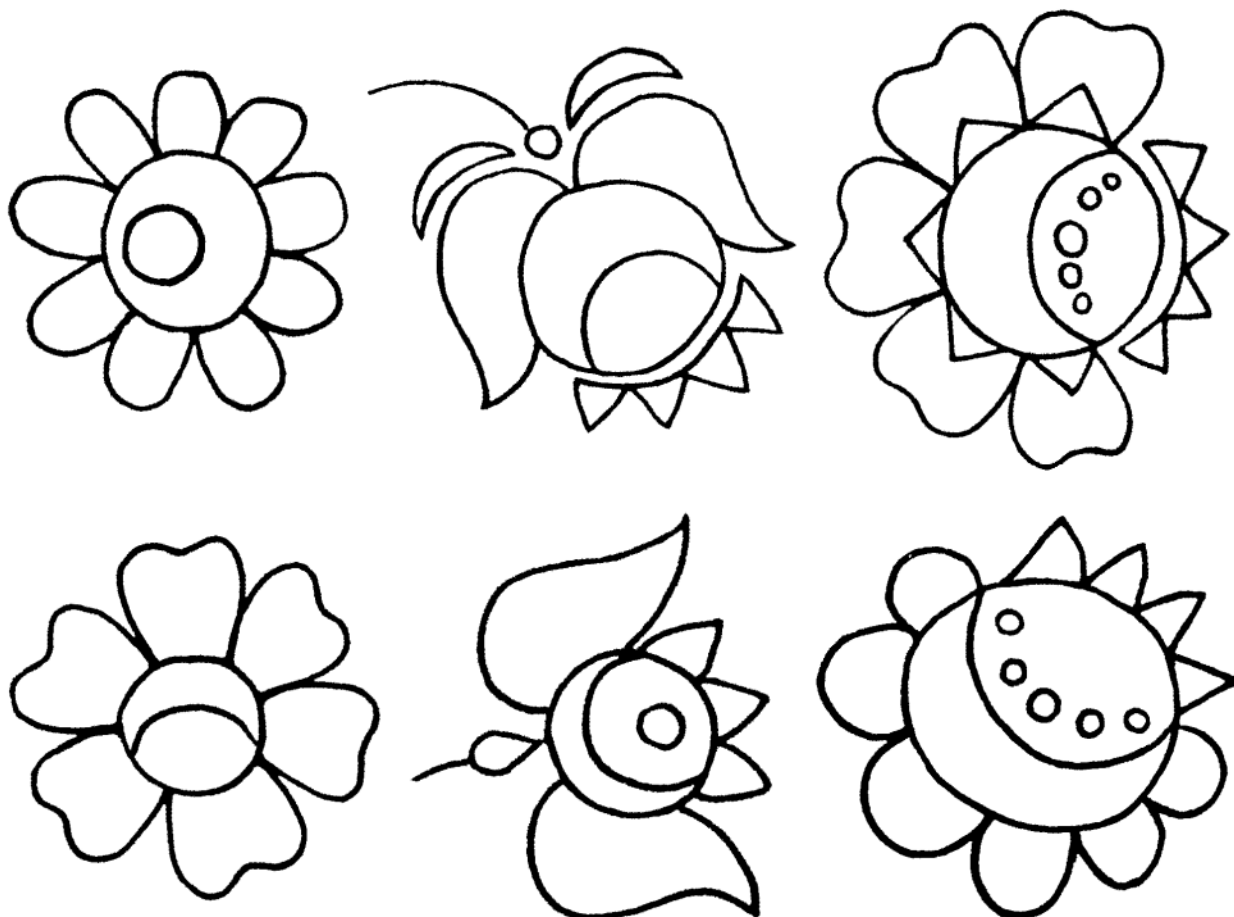

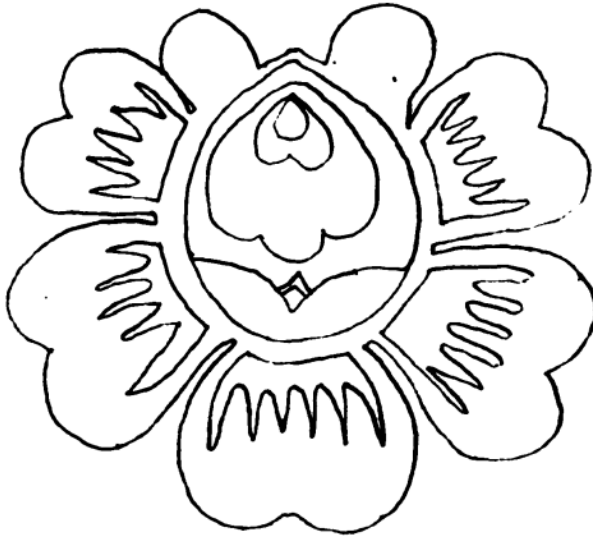
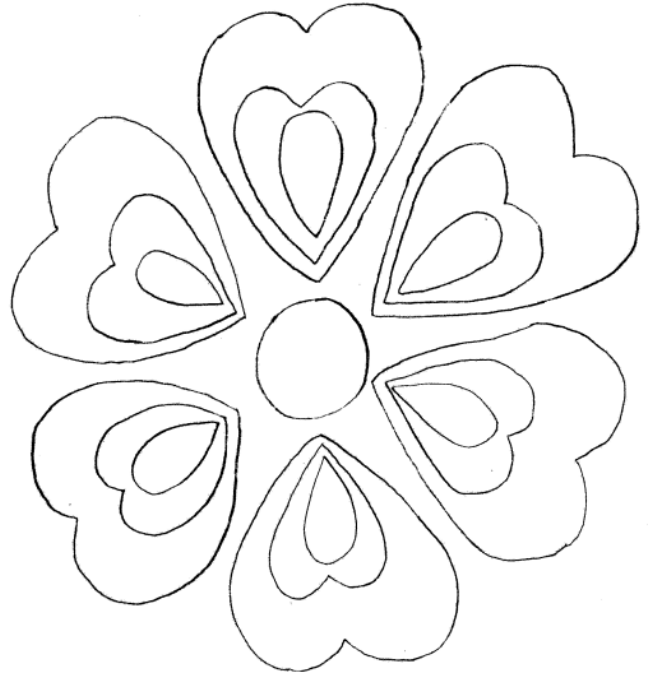
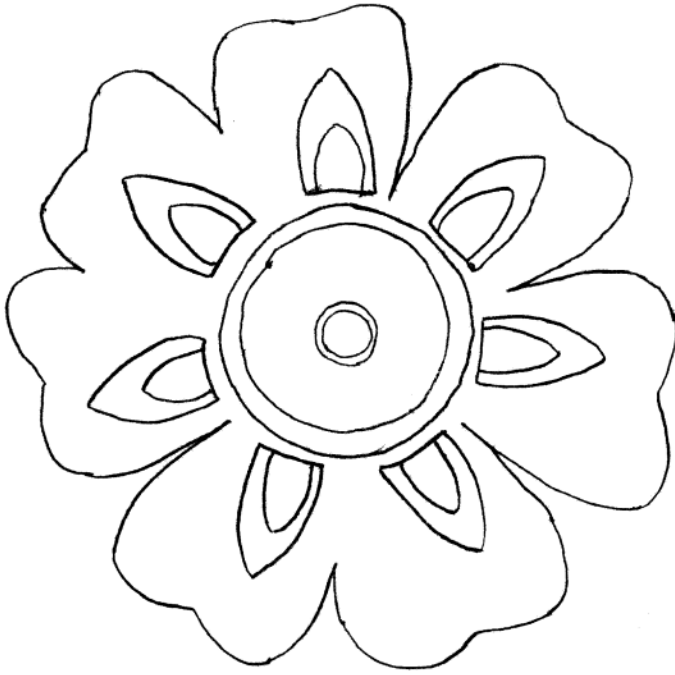

Motiv jabúčka

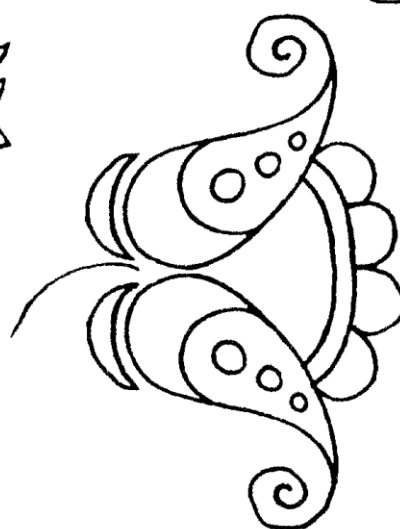
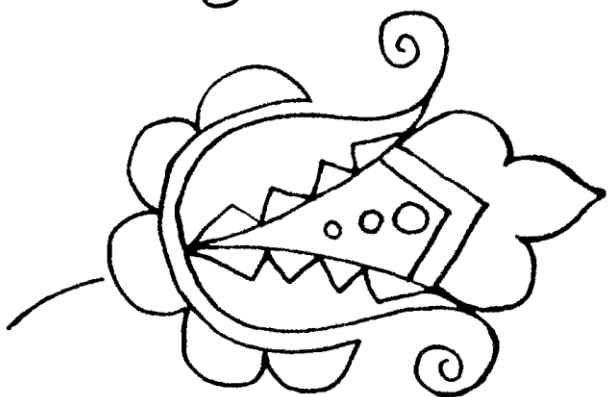
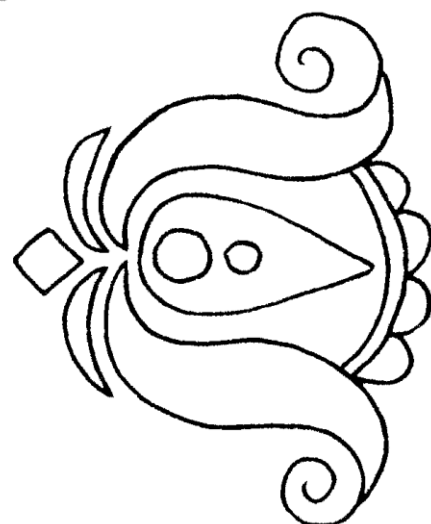
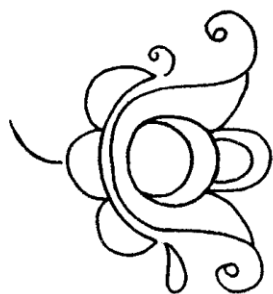
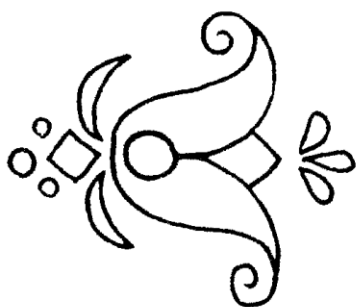

Motiv růže

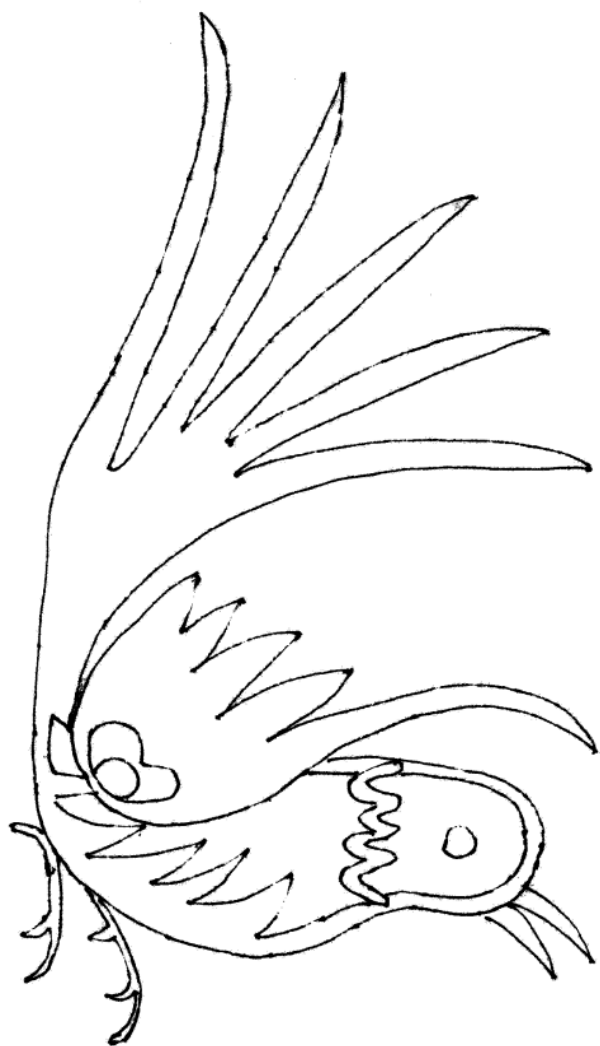
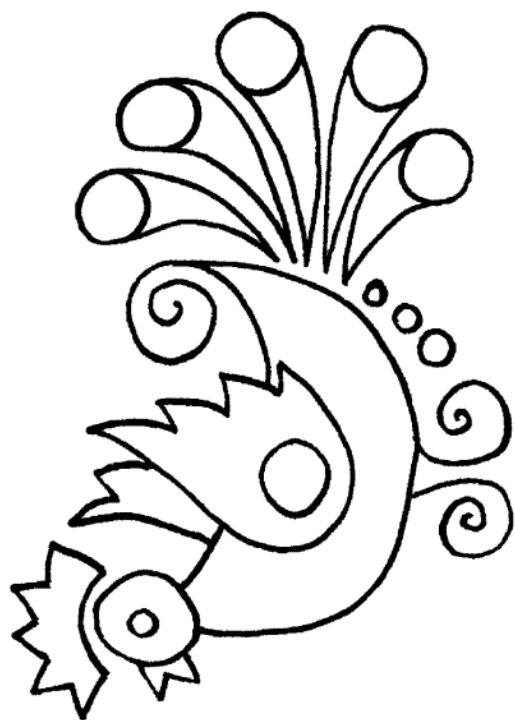

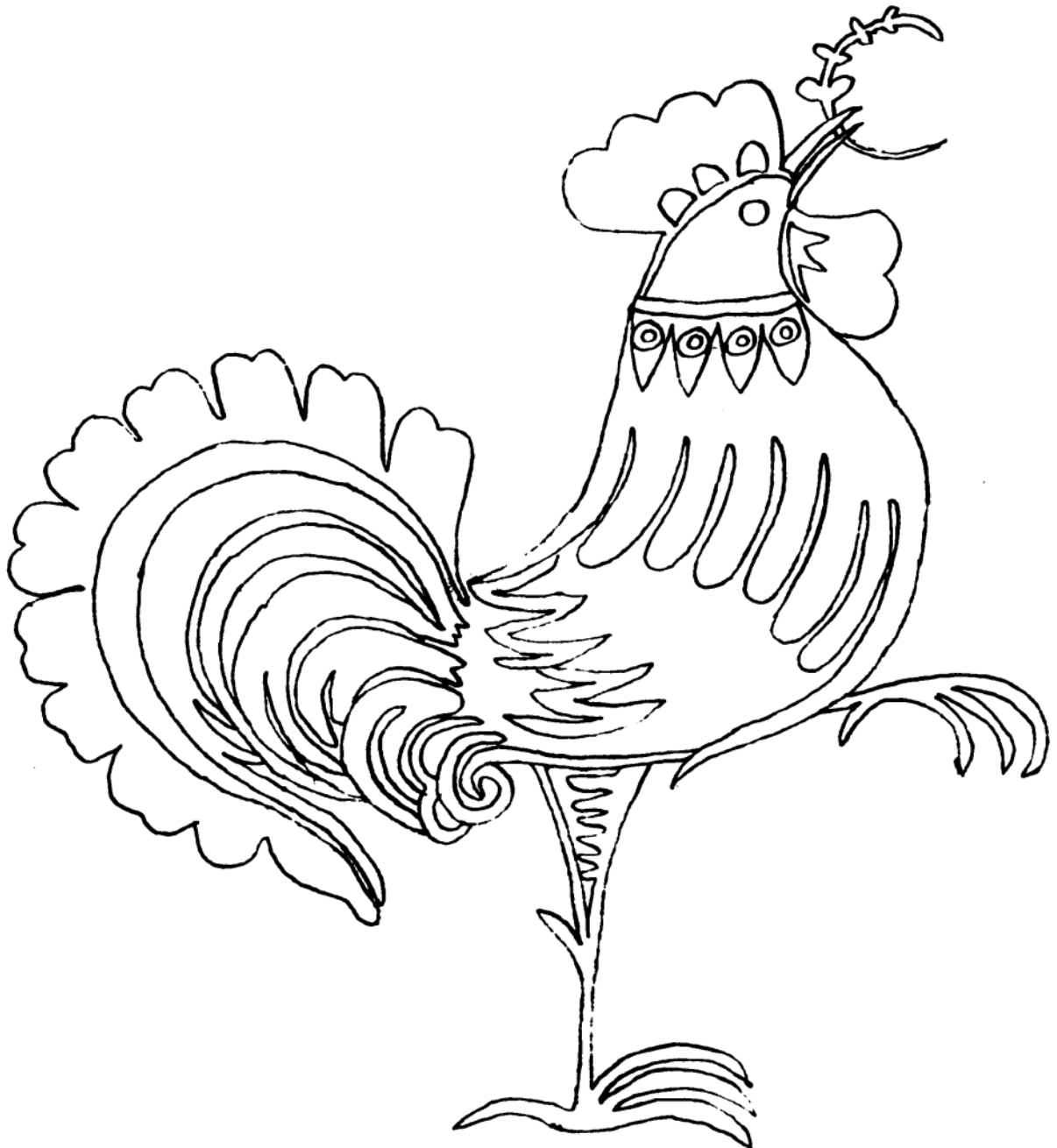
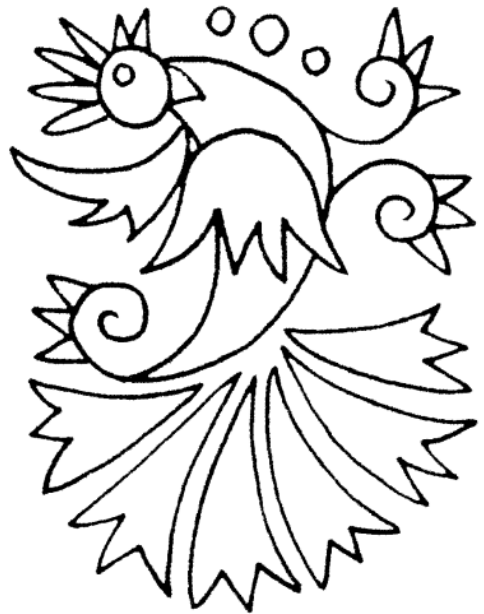
Ostatní květinové motivy

Motiv ptáčka, kohouta

Ostatní motivy

